

עיונים לפרשת בחוקותי עפ"י הרמב"ם

מרכז מורשת הרמב"ם רח' התנאים 6 טבריה, משרדי המרכז רח' יוחנן בן זכאי 6 טבריה, טלפקס- 04-6790632

לשאלות, הערות והארות info@harambam.org.il

לעילוי נשמת אסתר בת רחמה

רבי עקיבא ובר כוכבא, בעקבות ל"ג בעומר

הרב דודי גרינפלד

"אל יעלה על דעתך שהמלך המשיח צריך לעשות אותות ומופ-תים ומחדש דברים בעולם או מחיה מתים וכיוצא בדברים אלו שהטפשים אומרים. אין הדבר כן, שהרי רבי עקיבא חכם גדול מחכמי משנה היה, והוא היה נושא כליו של בן כוזבא [בר כוכבא] המלך, והוא היה אומר עליו שהוא המלך המשיח ודמה הוא וכל חכמי דורו שהוא המלך המשיח, עד שנהרג בעונות. כיוון שנהרג, נודע שאינו משיח. ולא שאלו ממנו חכמים לא את ולא מופת".

רבי עקיבא ראה בבר כוכבא משיח, והיה שותף לו במלחמותיו, אף על פי שלא עשה כל מופת. מכאן הרמב"ם לומד שהמשיח אינו צריך לעשות מופתים.

הראב"ד⁹ השיג על הרמב"ם וכתב:

"והלא בן כוזבא היה אומר: אנא מלכא משיחא. ושלחו חכמים לבדקו אי מורח ודאין או לא, וכיון דלא עביד הכי קטלוה".

הראב"ד מקשה על הרמב"ם מגמרא במסכת סנהדרין¹⁰ שאומרת שבחנו את בר כוכבא אם יש לו תכונה מיוחדת של המשיח. על המשיח נאמר "וְהָרִיחוּ בְיָרָאת ה'"¹¹ – יכולת לזהות מי זכאי ומי חייב בדין לפי הריח. בר כוכבא לא הצליח במבחן.

אם כן כיצד הרמב"ם לומד מיחסו של רבי עקיבא על תכונותיו של המשיח, והרי החכמים חלקו על רבי עקיבא ודחו את דבריו?

עוד יש לשאול כיצד הרמב"ם כותב "ודמה הוא וכל חכמי דורו", שמשמע שלא היה מי שחלק על רבי עקיבא, והלא חכמים אלו המובאים במסכת סנהדרין ודאי שחלקו עליו? וכן מובא במד¹² בפירוש שרבי יוחנן בן תורתא חלק על רבי עקיבא בעניין זה.

הרב"ז¹³ השיב על השגת הראב"ד כך:

הימים שבין פסח לעצרת מצוינים על ידי ספירת העומר. בימי ספירת העומר אנו צועדים מהחירות הפיזית אל החירות הרוחנית – קבלת התורה. חוץ מההכנה הרוחנית לקראת חג מתן תורה, נוספו לימים אלו מנהגי אבלות על מותם של תלמידי רבי עקיבא, שמתו בימים אלו¹. השבוע ציינו את ל"ג בעומר, שבו נהגו רוב הקהילות להפסיק את מנהגי האבלות² ולהוסיף בשמחה³, כיוון שביום זה פסקו למות.

באיגרת רב שרירא גאון⁴ מובא שתלמידי רבי עקיבא נהרגו על ידי המלכות. מתוך כך הניחו חוקרים רבים⁵ שתלמידי רבי עקיבא מתו במרד הגדול כלוחמים בצבאו של בר כוכבא.

לפנינו אפוא תופעה מיוחדת של השתתפות של עשרות אלפי בני ישיבה, תלמידי של גדול הדור, במלחמה. המניע לגיוס ההמוני היה הבנתו של רבי עקיבא שבר כוכבא הוא המשיח⁶.

ואולם בדברי חז"ל דמותו של בר כוכבא מוצגת כמי שלא היה מגדולי הצדיקים והמאמינים שבדור. וכך תפילתו של בר כוכבא ביציאתו לקרב מתוארת במדרש⁷:

"ובשעה שהיו יוצאין למלחמה היו אומרים: לא תסעוד ולא תס' כ"ף [אל תעזור ואל תפריע]. הדא הוא דכתיב 'הלא אתה א-להים זנחתנו ולא תצא א-להים בצבאותינו'".

אם כן צריך להבין, מדוע הצטרפו רבי עקיבא ותלמידיו לאדם שכזה, וכיצד ראו בו דמות של משיח?

הרמב"ם⁸ כותב במסגרת הביור על המשיח ותפקידו בעניין יחסו של רבי עקיבא לבר כוכבא וצבאו:

1	יבמות סב ע"ב.	9	שם.
2	שולחן ערוך אורח חיים, תצג, ב.	10	צג ע"ב.
3	הגהת הרמ"א שם.	11	ישעיה יא, ג.
4	פסקה י.	12	איכה רבה ב, ד.
5	ראה על כך בספר אסופת מאמרי מחקר והגות במח' שבת ישראל, מאמרו של חיים ליכט. הרחיב בעניין זה הרב משה צבי נריה, בביטאון אמונת עיתך, גיליון 41.	13	על הרמב"ם, הלכות מלכים יא, ג.
6	איכה רבה ב, ד.		
7	שם.		
8	הלכות מלכים ומלחמותיהם יא, ג.		

ודאי שהמשיח צריך להיות דמות רוחנית עליונה, בעלת מעלה גבוהה של נבואה וחכמה עליונה¹⁷, שתנהיג את העם לקראת ההישגים הרוחניים הגדולים ביותר¹⁸. ואולם יכולים להיות גם של-בים במהלך הגאולה, שיש להם ערך משיחי, שיעשו אותם דמויות שאינן בעלות מעלה שכזו, כשנחה עליהם רוח ה'. וכך כתב הרב צבי יהודה קוק¹⁹:

"המשיח יהיה האדם הגדול ביותר שיש בישראל, תלמיד חכם גדול בתורה וביראת שמים... לומר שבר כוכבא היה כזה – בודאי אין זה נכון. אמנם יש מדרגות בקודש. רבי עקיבא ראה בבר כוכב בא קוממיות ישראל נגד הגויים, חלק משיחיות... כל מה ששייך לתקומת ישראל – יש בו עניין של משיחיות".

לכן הרמב"ם מצדיק את דרכו של רבי עקיבא. אין לזלזל בכל גילוי של רוח ה', בגבורה לאומית ובכוח של מסירות נפש. עלינו לתמוך בו ולחזקו, ולצפות לראות על ידו את רגליו של משיח, כפי שסיכם מרן הרב קוק את שעלינו ללמוד מרבי עקיבא²⁰:

"והשלישית [הלימוד השלישי שעלינו ללמוד מרבי עקיבא] – היא מדת רבי עקיבא המיוחדת, שהיא מתעוררת עכשיו בזמן צמיחת הישועה, להיות לנו לאור עולם, **התלהבות ומסירות לחזק כל חזון של גאולה ותחיה לישראל וארצו**".

כוח נשגב זה של אמונה ומסירות נפש הנובע מתוך הבטחה אל רוח ה' המפעמת ואי התפעלות מהחיצוניות, מגיע דווקא מתוך גדלותו העליונה של רבי עקיבא שהיה "חכם מחכמי משנה", כפי שכתב הרמב"ם בפתח דבריו²¹.

יהי רצון שכשם שזכינו לא תחת לא דגאולה כן נזכה בקרוב לש-מוע קול שופרו של משיח²².

"ולענין בן כוזיבא אין ספק שהיה מחלוקת בין החכמים. מקצתם לא האמינו שהוא משיח וקצתם האמינו, ורבי עקיבא מכללם. ואפילו אחר ששלחו חכמים אי מורח ודאין או לא – לא חזר בו רבי עקיבא, שמא לא בא לפניו דין שיהיה צריך לדון על ידי הרי"ח".

הרדב"ז מסביר שרבי עקיבא לא חזר בו גם אחרי המבחן שעשו החכמים לבר כוכבא, משום שאין צריך לבחון את המשיח על ידי מופתים, כפי שכתב הרמב"ם, והמבחן איננו ראייה גמורה. כפי הנראה, רבי עקיבא גם לא חשש לדעתם של החולקים עליו, ולא החשיב אותם כלל כחכמים לעניין זה¹⁴.

מניין הביטחון הגדול של רבי עקיבא במשיחיות של דמות כמו בר כוכבא?

נראה ששורש הדברים נעוץ בדברי הרמב"ם במורה נבוכים¹⁵, המסבירים מהי המדרגה הנמוכה יותר של קבלת נבואה:

"הראשונה בדרגות הנבואה היא שמלווה את האדם סיוע א-לוהי המניע אותו וממריץ אותו למעשה טוב גדול בעל ערך, כגון לחלץ ציבור של אנשים מעולים מידי ציבור של אנשים רעים... והוא ירגיש בנפשו מניע ודחף לפעול, זה קרוי רוח ה', ועל האדם שמלווה אותו מצב זה אומרים 'צלחה עליו רוח ה'...' או 'נחה עליו רוח ה'...' וכיוצא באלה הביטויים".

פעמים ה' מעורר את רוחו של אדם לפעול פעולות כלליות וגדולות. התעוררות זו, יש בה ניצנים של נבואה והיא נקראת "רוח ה'". רוח זו מתגלה גם במשיח, כמו שהרמב"ם מצטט מדברי ישעיה¹⁶ על אודות המשיח "ונחה עליו רוח ה'", כפי שקראנו בה-פטרה ליום העצמאות.

מסתבר שאת הרוח הזו זיהה רבי עקיבא בבר כוכבא, שאף על פי שלא היה מגדולי הדור ומצדיקו, מסר את נפשו למען הכלל ויצא לעשות פעולות גדולות וחשובות להצלת הציבור. לכן הוא ראה בו דמות משיחית.

14	הרב שלמה אבינר, נסיכי אדם, משיחיותו של בר כוכבא, עפ"י דיוק בלשון הרמב"ם בהלכות תעניות ה, ג.
15	ב, מה.
16	יא, ב.

17	הלכות תשובה ט, ב.
18	הלכות מלכים יא, א-ד.
19	שיחות הרב צבי יהודה ל"ג בעומר תשל"ח. עיין גם שיחות הרב צבי יהודה ארץ ישראל, עמ' 176-177, הרב אבינר, שם, והרב זאב נוימן, נשמה של שבת (לזכרו של הרב אליהו שלמה רענן הי"ד), דרך כוכב מיעקב.
20	מאמרי הראיה, עמ' 202-203. יישום רעיון זה בנוגע לתקומת מדינת ישראל, ראה לנתיבות ישראל א, לתוקף קדושת יום עצמאותנו.
21	על פי הרב צבי יהודה קוק, מתוך התורה הגואלת א, עמ' רי.
22	על פי נוסח התפילה ליום העצמאות.